

Revisiting and Analyzing the seat of Government Document of Behbahan

Seyyed Mohammad Mansour Tabatabai¹, Seyyed Masih Mansoor Tabatabaei²

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: mansoor@ut.ac.ir

2. Bachelor's student, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: masihmansoor00@gmail.com

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:
Received:
5, September, 2025

In Revised Form:
17, January, 2025

Accepted:
20, January, 2025

Published Onlin:
21, January, 2026

Keywords: Mirza Sultan Mohammad Khan, Mirza Mansur Khan, Behbahan, Najafqoli Mirza Vali, Sardar Amjad Mansouri.

Abstract

The present brief study revisits a document dated 1233 AH, concerning Mirza Mansur Khan Behbahani, the governor of Behbahan and Kohgiluyeh during the reign of Fath-Ali Shah Qajar. The narrative of the document is as follows: initially, Mirza Sultan Mohammad Khan, father of Mirza Mansur, constructed his governmental residence on a piece of land of uncertain ownership known as the "Bagh-e Mir Shah Mir." Subsequently, his son, Mirza Mansur Khan Behbahani, built his own governmental residence on another section of the same land. At the same time, he undertook an investigation to determine the legal owners of the property. It was established that the land belonged to two families of the Tabatabai Sayyids, from whom he purchased the land and formally settled the ownership. The present document represents the sale contract and settlement agreement of this land. Mirza Mansur Khan belonged to the lineage of the governors of Behbahan and was a prominent political figure in Fars during the reign of Fath-Ali Shah Qajar, having also lived through part of Mohammad Shah's reign. His daughter, Gowhar Taj Begum, was married to Najaf Qoli Mirza Vali, son of Hossein Ali Mirza Farmanfarma. Among the significant events in Mirza Mansur Khan's life was the visit of Fath-Ali Shah Qajar to the region of Behbahan and Kohgiluyeh in 1245 AH due to certain disturbances in the province of Fars. Mirza Mansur Khan was entrusted with guiding the royal entourage during this journey. A letter dated 1245 AH, bearing the seal of Farmanfarma, was addressed to Mirza Mansur Khan, reporting on the Shah's visit to the area and assuring him of safety and order. This letter was part of the archives of Sardar Amjad Mansouri Tabatabai and was recently donated to the Central Library of the University of Tehran. As it is currently under restoration and organization, it has not yet been cataloged.

Cite this The Author (s): Mansour Tabatabai, S. M., Mansoor Tabatabaei, S. M., (2025-2026), The Behbahan Governorate Charter: A New Interpretation. Historical Sciences Studies, Vol.18, No 2, Serial No.40, Autumn & Winter:(223-238).

DOI: [10.22059/jhss.2025.397952.473821](https://doi.org/10.22059/jhss.2025.397952.473821)

Publisher: University of Tehran

https://jhss.ut.ac.ir/article_102950.html?lang=en

1. Introduction

The present study revisits and examines the document pertaining to the Dar al-Hukuma of Behbahan, a building established in the early Qajar period. The initial construction was undertaken by Mirza Sultan Mohammad Khan Tabatabai. Later, when his son, Mirza Mansur Khan Tabatabai, assumed governance, he constructed another building to serve as the Dar al-Hukuma. The governance or local authority of Behbahan was held by the Tabatabai family from the Timurid period through the Qajar era—except during the Zand period. This family belongs to the lineage of the Al-Mahl Sayyids and descends from Imam Yahya al-Hadi al-Haqq, a Zaidi imam of Yemen. Their prominent ancestor, Isma'il al-Qadi, migrated from Yemen to Baghdad, where he temporarily held the office of Chief Judge. Toward the late fourth or early fifth century AH, he moved from Baghdad to Arjan in Fars. His descendants settled there and in a nearby village called “Bakan,” adopting the local designation.

Following the destruction of Arjan and the establishment of Behbahan, the family relocated to Behbahan, where they became widely known as the Sayyids of Behbahan. Throughout history, this lineage enjoyed the attention and favor of the reigning rulers, with the governance of Behbahan and Kohgiluyeh repeatedly entrusted to them. According to historical records, the Tabatabai family held administrative authority over this region during the Timurid, Aq Qoyunlu, Qara Qoyunlu, Safavid, Afsharid, and Qajar periods. It was commonly remarked in Behbahan that the Tabatabai family had governed the city for seven centuries.

During the post-Safavid interregnum, they allied with Mohammad Hassan Qajar, supporting the Qajar claim to the throne. Consequently, they resisted the rule of Karim Khan Zand. Mirza Alireza Khan Tabatabai fortified himself in Behbahan, leading Karim Khan Zand, in 1170 AH, to lay siege to the city to punish him. Eventually, with the rise of the Qajars, Mirza Sultan Mohammad Khan was appointed governor of Behbahan and Kohgiluyeh, during which he established the Dar al-Hukuma.

The document under study, dated 1233 AH, pertains to the early governance of Mirza Mansur Khan and records his foundation of the Dar al-Hukuma on land of unknown ownership. It follows the earlier construction of the initial Dar al-Hukuma by his father, Mirza Sultan Mohammad Khan, also on land without a clearly documented owner. Upon further investigation, it became evident that the lands of both buildings belonged to two branches of the Tabatabai family: the heirs of Mir Mohammad Ali Tabatabai and those of Mir Mojtaba Tabatabai. Mirza Mansur Khan purchased the land for both his and his father's Dar al-Hukuma from these two families. The document itself represents a formal contract of sale and settlement concerning this land.

The document indicates that the land in question was locally known in Behbahan as “Jay-e-Bustan Mirshah Mir” and “Chahab-e Mir Shah Mir.” The sellers, representing themselves and with power of attorney from other heirs, sold the land to Mirza Mansur Khan Tabatabai for thirty Tabrizi toman and ten man of husked rice (equivalent to one man in Behbahan, approximately 63 kilograms). The sale was formalized and settled in this manner.

Another significant aspect of this document is the certification provided by the contemporary scholars and jurists of Behbahan, whose signatures and seals appear in the margins of the document. Among them are Sayyid Zain al-Abidin ibn Mohammad al-Mousawi, Mohammad ibn Mohammadreza al-Tabatabai, Mohammad Shafi' ibn Hossein Ali, and Abd Ali ibn Ali Naqi al-Bahrani, attesting to the authenticity and legitimacy of the transaction.

In summary, this document not only illuminates the construction history of the Dar al-Hukuma in Behbahan but also provides invaluable insight into the socio-political prominence of the Tabatabai family, their longstanding administrative authority, and their interactions with local elites and ruling dynasties. It further highlights the pivotal role this influential family played in shaping regional governance, exerting significant influence on political relationships, and maintaining continuity within the administrative structure of Behbahan across generations.

بازخوانی سند دارالحکومه بهبهان

سید محمد منصور طباطبائی ✉، سید مسیح منصور طباطبائی^۲

mansoor@ut.ac.ir

masihmansor00@gmail.com

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه:

۲. دانشجوی کارشناسی گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه:

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۹/۲۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۱۰/۲۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۰/۳۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۱/۰۱

آنچه در این مختصر مطرح می‌شود، بازخوانی سندی است مورخ ۱۲۳۳ هـ مربوط به میرزا منصور خان بهبهانی حکمران بهبهان و کهگیلویه در روزگار فتحعلیشاه قاجار. داستان سند از این قرار است که نخست میرزا سلطان محمد خان اول، پدر میرزا منصور، عمارت حکومتی خویش را در زمین مجهول المالکی به نام «باغ میر شاه میر» بنا می‌نهد و پس از وی فرزندش میرزا منصور خان بهبهانی در گوشه‌ای دیگر از همین زمین، بنای عمارت حکومتی خویش را می‌نهد و همزمان به تفحص درباره کشف هویت مالکان زمین می‌پردازد و معلوم می‌کند که مالکان زمین، دو خانواده از سادات طباطبائی بوده‌اند و زمین مذکور را از ورثه مزبور خریداری و صلح می‌کند. سند حاضر مبادعه‌نامه و صلح‌نامه این زمین است. میرزا منصور خان از سلسله کلانتران بهبهان و از سیاستمداران فارس در روزگار فتحعلیشاه قاجار است که بخشی از روزگار محمدشاه را درک کرده است. دختر وی گوهرتاج بیگم، همسر نجفقلی میرزای والی، پسر حسینعلی میرزای فرمانفرما است. از وقایع مهم زندگانی میرزا منصورخان اینکه فتحعلیشاه قاجار به سبب برخی ناآرامی‌ها در ایالت فارس، خود به سال ۱۲۴۵ به منطقه بهبهان و کهگیلویه روی آورد؛ راهنمایی موبک شاهی را در این سفر بدو محول کردند. نامه‌ای مورخ ۱۲۴۵ به مهر فرمانفرما خطاب به میرزا منصور خان نگاشته شده که گزارش سفر شاه به آن ناحیه را به او نوشته و از او رفع نگرانی کرده است. این نامه جزو آرشیو اسناد سردار امجد منصوری طباطبائی بوده است که اخیراً به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران اهدا شده و به سبب اینکه در دست مرمت و سامان‌دهی است هنوز فهرست نشده است.

واژه‌های کلیدی: میرزا

سلطان محمد خان، میرزا

منصور خان، بهبهان، نجفقلی

میرزای والی، سردار امجد

منصوری

استاد: منصور طباطبائی، سید محمد، منصور طباطبائی، سید مسیح؛ (۱۴۰۴). بازخوانی سند دارالحکومه بهبهان، پژوهشهای علوم تاریخی، سال ۱۷، شماره ۲، پاییز و زمستان، شماره پیاپی ۴۰. (۲۳۸-۲۳۲).

DOI: 10.22059/jhss.2025.386398.473760

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

https://jhss.ut.ac.ir/article_104086.html?lang=en

۱. مقدمه

در این مختصر برآنیم تا سند دارالحکومه بهبهان از عهد فتحعلی شاه قاجار را بازخوانی و معرفی نماییم. این سند متعلق به آرشیو سردار امجد منصوری و مربوط به زمین دارالحکومه میرزا منصور خان بهبهانی، جدّ سردار امجد، است.

ماجرای این قرار است که میرزا سلطان محمد خان طباطبائی (اول)، پدر میرزا منصور خان، دارالحکومه بهبهان را در زمینی بنا میکند که مجهول المالك بوده است. و پس از وی فرزندش میرزا منصور خان که حکومت بهبهان و کهگیلویه را به عهده داشته است، در نزدیکی عمارت پدر، شروع به ساختن عمارت حکومتی دیگری می‌کند. و با تفحص و تجسس، صاحبان زمین را می‌یابد. و مشخص می‌شود که زمین یادشده موروثی دو خاندان از سادات طباطبائی بهبهان است که وکیل یک خاندان: میر سمیعا فرزند میر مجتبی، و وکیل دیگر خاندان میر عبدالحمید فرزند میر محمد علی است. این دو شخص از وارثان دو خاندان بوده اند و زمین یاد شده در بهبهان به عنوان «جای‌بستان میرشاه میر» و «چهاب میر شاه میر» شهرت داشته است.

این دو شخص زمین را اصالتاً از سوی خود و وکالتاً از سوی دیگر وارثان به مبلغ سی تومان تبریزی و ده من شلتوک معادل من بهبهان (۶۳ کیلو) به میرزا منصور خان طباطبائی می‌فروشد و صلح می‌کنند. میرزا سلطان محمد خان طباطبائی و فرزندش میرزا منصور خان، هر دو از رجال برجسته فارس در اواخر زندیه و اوایل قاجار می‌باشند که هر دو از کلانتران بهبهان و حاکم آن ناحیت بوده‌اند.

از آنجا که تمامی شخصیت‌های مذکور در این سند از سادات طباطبائی بهبهان‌اند، نخست مختصری در معرفی سادات طباطبائی مزبور و سپس شرح حالی از این پدر و پسر بایسته است.

۲. پیشینه پژوهش

این سند که مربوط به ساختمان دارالحکومه بهبهان است برای نخستین بار در آرشیو سردار امجد منصوری طباطبائی کشف گردید که مقاله حاضر را به معرفی آن اختصاص داده‌ایم

۳. سادات طباطبائی بهبهان / سادات آل المحلّ

تیره ای از سادات حسنی طباطبائی یمن مشهور به آل المحلّ یا آل المخلّی (به اختلاف نسخ) از نبیرگان امام یحیی الهادی إلی الحق (م ۲۹۸) - امام زیدیه یمن و صاحب مزار معروف در صعه - در اواخر قرن چهارم یا اوایل قرن پنجم به ارجان کوچیده ساکن

شدند. این قدمت حضور در ارجان به خوبی از کتاب *التذکرة فی الأنساب المطهرة* تألیف ابن عنبه عبیدلی که در قرن هشتم تألیف شده آشکار است. وی این سلسله را به عنوان «بنو احمد الناصر بأرجان و بکان» معرفی کرده. البته تاریخ دقیق هجرت این تیره به ارجان روشن نیست ولی به قرائنی آغاز حضورشان در این دیار در بازه زمانی پایان قرن چهارم یا اوائل قرن پنجم بوده است (عبیدلی، ۱۳۷۹ش: ۶۷).

ابن طباطبا در *منتقلة الطالبيه* (تألیف در سده پنجم) جد اعلای این خاندان، یعنی اسماعیل القاضي المَحَل را جزو مهاجران به بغداد یاد کرده است. وی پس از ترک یمن به بغداد رفته به منصب قضای آنجا منصوب شد و تا اواخر قرن چهارم زنده بوده است. مزار نیای بزرگ این سادات در بهبهان به نام سید عمادالدین مطهر حسنی مشهور به «سید فقیه» که از اعیان فقیهان آن ناحیت در قرن هفتم هجری بوده است از مزارات مشهور آن شهر است. نسب نامه وی بنا بر ضبط *التذکرة فی الأنساب المطهرة* (عبیدلی، ۱۳۷۰ش: ۶۷) و *تحفة الأزهار* (مدنی، ۱۳۷۸ش، ج ۱: ۲۹۳-۲۹۴ و ج ۴: ۷۶-۷۷) و نیز نسخه مشجّره‌ای که نزد این سادات موجود است بدین تفصیل است: عمادالدین مطهر بن شمس‌الدین محمد بن مجدالدین اسماعیل بن کمال‌الدین محمود بن شمس‌الدین علی بن نجم‌الدین محمود بن مسلم بن شمس‌الدین محمد بن قاسم بن اسماعیل القاضي المَحَل (المَحَلّی) بن احمد الناصر لِدین الله بن یحیی الهادی إلی الحق بن الحسین الرّسی بن القاسم الأمین بن ابراهیم طباطبا بن اسماعیل الذیاج الأكبر بن ابی اسحاق ابراهیم الغمر ابن الحسن المثنی ابن الإمام الحسن المجتبی ابن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع).

عمادالدین مطهر به نقل متواتر پیشینیان از فضای بهبهان از معاشران و نزدیکان خواجه نصیرالدین طوسی بوده و از جانب وی مأمور تبلیغ مذهب امامیه در ناحیت ارجان بوده است و مکاتبات فیما بین وی و خواجه تا قرن پیشین در دست خاندان رئیس التجار طباطبائی موجود بوده است. این سخن نزد فضای بهبهان شهرت تمام داشت. سید احمد دیوان بیگی شیرازی در *حديقة الشعرا* درباره این خاندان چنین گفته است: «یک سلسله از سادات عالی درجات طباطبائی در سواف زمان نقل مکان به حدود ارجان و بهبهان کرده‌اند [...] و اوّل نامدارشان سید عمادالدین مطهر فقیه است که مزارش اکنون ظاهر است» (دیوان بیگی شیرازی، ۱۳۶۶/۲: ۱۴۳۸-۱۴۴۱).

میراز فتح گرمرودی که در سلطنت محمدشاه قاجار (م ۱۲۶۰) بیگلریگی بهبهان و کهگیلویه بوده است، در گزارش خویش به دولت مرکزی به نقل از سادات طباطبائی

بهبهان گوید: « این طایفه گویند تا به امروز قرب هزار سال است در ناحیه بهبهان سکونت دارند » (گرمرودی، ۱۳۷۰: ۱۶۷)؛ باری بنا به ضبط مشجرات یادشده این سادات به سه دسته تقسیم گشتند: یک گروه سادات بهبهان؛ گروه دیگر تیره‌ای هستند که حوالی قرن نهم به شولستان فارس کوچیده‌اند و به سادات شولستان شهرت دارند. اغلب منصب شیخ‌الاسلامی و کلانتری آن ناحیه در روزگار صفوی تا قاجار بدیشان موقوف بوده است. از مشاهیر این تیره علامه سید شرف‌الدین علی بن حجت‌الله طباطبائی شولستانی (م حدود ۱۰۶۰) استاد محمد تقی مجلسی (م ۱۰۷۰) است و نسبش در *ریاض العلماء* افندی مذکور است. دسته سومی نیز بوده‌اند که گویا به هند کوچیده‌اند. تفصیل تیره‌های این خاندان در *تحفة الأزهار* (ج ۱: ۲۹۳-۲۹۴ و ج ۴: ص ۷۶-۷۷) ضامن بن شدقم مدنی (م بعد از ۱۰۹۰) آمده است.

تاریخ دقیق مرگ سید عمادالدین مطهر روشن نیست ولی نظر به هم‌عصری وی با خواجه نصیر و مرگ او در ۶۷۲ هـ می‌توان مرگ مطهر را در نیمه دوم قرن هفتم حدس زد. وی را پس از مرگ در جنوب محلی که امروزه کوی سادات طباطبائی می‌نامند به خاک سپردند. پس از وی فرزندان و اعلام خاندانش را کنار وی به خاک سپردند. بعدها بازماندگانش بقعه‌ای بر آن بنا نهادند که به نام «سید فقیه» یا «جدا» مشهور است. این بقعه در دهه هفتاد شمسی به اهتمام مرحوم محمدجعفر بهبهانیان و تصدی علی بهبهانی به نحوی سزاوار بازسازی شد؛ ولی ساختمان بقعه که از عهد ایلخانان باقی مانده بود متأسفانه ویران گشت. باری سادات طباطبائی بهبهان به چهار تیره اصلی تقسیم می‌شوند؛

۱. سادات: این تیره در کوی سادات واقع در نیمه بهبهان (بخش شرقی شهر) سکنی دارند و هسته اصلی طباطبائیون بهبهانند. این تیره خود به خاندان‌هایی قدیم تقسیم شده است به نام‌های: سیورغالی- محتسبان- شیخ‌الاسلامی- قاضی‌ها و غیرهم.
۲. میرزایان: اینان از اعقاب سید جمال الدین فرزند سید عمادالدین مطهرند. و اغلب متصدی امور دیوانی و کلانتری شهر بوده‌اند. میرزا سلطان محمد خان و میرزا منصور خان که در سند پیش رو مذکورند از این تیره می‌باشند.
۳. سادات مرتضوی: این تیره بعد از انشعاب از سادات در «محلۀ پر» -از محلات قنوت- (نیمه غربی شهر) سکنی گزیدند. علما و فضلاء بسیاری از این تیره برخاسته‌اند و در قرون پیشین ریاست دینی قنوت را عهده‌دار بودند.

۴. سادات تنگاره یا میرحسن خانی: این تیره در اواخر قرن دوازدهم، یعنی حدود ۲۵۰ سال پیش از این بر سر اختلاف ملکی با عموزادگان خویش از محل سادات کوچیده به قنوت رفتند و درگوش بهبهانی کوچه تنگ را تنگاره گویند. این تیره را به سبب سکونت در این کوچه بدان نام خوانده‌اند.

۴. میرزا سلطان محمد خان بهبهانی (...- زنده ۱۲۱۷)

سید میرزا سلطان محمد خان (اول) فرزند میرزا علیرضا خان (اول) فرزند میرزا قوام الدین (اول) فرزند میرزا حبیب الله کلانتر فرزند میرشاه منصور حسنی‌الحسینی طباطبائی بهبهانی. از سلسله کلانتران بهبهان و از اعیان سیاستمداران فارس در روزگار زندیه و اوایل قاجاریه است. پس از اینکه پدرش میرزا علیرضا خان طباطبائی (م ۱۱۷۰) کریمخان زند را تمکین نکرد، خان زند به بهبهان لشکر کشید و بدنبال خیانت مباشرش رئیس علیرضا قنوتی، شهر به تصرف سپاهیان کریم خان در آمد. و به اختلاف روایات، میرزا علیرضا یا به قتل رسید یا به شیراز تبعید گشت و این واقعه در ۱۱۷۰ ه.ق روی داده است. میرزا سلطان محمد خان پس از شکست پدر همراه گروهی از خاندانش به شیراز تبعید گشت و تا پایان عمر کریم خان زند در آنجا بماند. تا اینکه ابول خان کلانتر ایل طیبی کهگیلویه پس از مرگ کریم خان زند و سستی پایه حکومت زندیه به هواخواهی میرزا سلطان محمد خان به فکر انتقام از جعفر خان قنوتی افتاد و به دنبال همین نیت چهار تفنگ چی به سوی جعفر خان گسیل کرد و عریضه‌ای خطاب به جعفرخان به دست آنان داد. چون تفنگچیان به جعفرخان قنوتی رسیدند، عریضه را تسلیم وی کردند. چون خان خواندن آغازید، او را بکشتند و از پی کار خود رفتند. چون این خبر به میرزا رسید، فرصت جسته راهی بهبهان شد و چون قلمرو بی‌منازع بود، به حکومت نواحی پرداخت.

گفتنی است که از سیاق کلام نویسنده فارسنامه (فسایی، ۱۳۶۷/۲: ۱۴۷۵-۱۴۷۶) بر می‌آید که میرزا سلطان محمد خان در کشتن جعفر خان دست نداشته است و ابول خان خود به کشتن جعفر خان دست یازیده بوده. باری صاحب عنوان تا سال ۱۲۱۳ ه.ق. مستقلاً به حکومت بهبهان و کهگیلویه پرداخت تا اینکه در تاریخ مزبور، حکومت کهگیلویه به محمد حسین خان شیرازی برادر کِهر حاجی ابراهیم خان اعتمادالدوله صدر اعظم فتحعلیشاه واگذار شد. او نیز از ابتدای ورودش به بهبهان تمام امور دیوانی کهگیلویه را به سلطان محمد خان مفوض کرد و خود سرگرم عیش و عشرت شد.

چون اعتماد الدوله مغضوب فتحعلیشاه گشت و دستور قلع و قمع خاندانش صادر شد، در ماه ذی حجه ۱۲۱۵هـ.ق. علی خان آقای قاجار به قصد جان محمدحسین خان از طهران به بهبهان آمد و خان مزبور همراه میرزا سلطان محمد خان برای تنبیه اعراب شریفات در زیدون توقف داشت.

چون علی خان آقا وارد زیدون شد و به مجلس محمد حسین خان درآمد، فرمان ماموریت خود را به میرزا سلطان محمد خان تسلیم کرد و بی درنگ دامادش تمورآقاسی قاجار، محمد حسین خان را ناجوانمردانه از پشت سر به گلوله کشت و او را در بقعه امامزاده روستای گاوکده زیدون به خاک سپردند و قبرش تا زمان تالیف فارسنامه (۱۳۰۴هـ) معروف بوده است. از آن پس میرزا سلطان محمد خان باز مستقلاً به حکومت کهگیلویه منصوب گشت تا اینکه در سال ۱۲۱۷هـ حکومت کهگیلویه به صادق خان آقای قاجار واگذار شد.

او نیز عاملی و پیشکاری خود را به میرزا سلطان محمد خان مفوض کرد؛ ولی پس از یک سال خودسرانه و بی‌اذن دولت مرکزی، میرزا سلطان محمد خان و برادرش میرزا اسماعیل خان و محمد طاهر خان کلانتر طایفه بویراحمدی و شریف خان کلانتر طایفه باوی را در دهدشت کور نمود. فتحعلیشاه نیز پس از شنیدن این ناجوانمردی، صادق خان را از حکومت کهگیلویه معزول و موجب و رسوم وی را قطع کرد و امارت کهگیلویه را تماماً به میرزا سلطان محمد خان واگذاشت. به تعبیر نگارنده فارسنامه (همانجا)، صادق خان آقا بعد از این معامله، روی خوش ندید و بقیّت عمر را به تنگی و سختی گذراند. و در بیشتر سالها نقاب بی‌شرمی زده، به بهبهان آمده، طیّ عذر خواهی از احسان میرزا سلطان محمد خان بهره‌مند می‌گردید.

میرزا سلطان محمد قطعاً تا ۱۲۱۷هـ در حیات بوده و مرگ وی پس از این تاریخ روی داده که بر ما پوشیده است. پس از وی فرزندش میرزا منصور خان به جای پدر حاکم کهگیلویه گردید (طباطبائی بهبهانی، ۱۳۹۱: ۲۵۷).

۵. میرزا منصور خان طباطبائی بهبهانی (....- ۱۲۵۵):

سید میرزا منصور خان بن میرزا سلطان محمد خان (اول) بن میرزا علیرضا خان (اول) بن میرزا قوام‌الدین (اول) بن میرزا حبیب الله کلانتر بن شاه‌میر منصور حسنی الحسینی طباطبائی بهبهانی. از سلسله کلانتران بهبهان و از سیاستمداران فارس در روزگار فتحعلیشاه قاجار است که بخشی از روزگار محمد شاه قاجار را نیز درک کرده است. پس از مرگ پدرش، میرزا سلطان محمد خان اول، به جای پدر به امارت کهگیلویه منصوب

گشت و تمام امور دیوانی را به برادر کهنترش میرزا قوام الدین دوم مشهور به میرزا قواما (قوما) واگذاشت. سال‌ها بدین شیوه سپری گشت تا اینکه به سال ۱۲۳۷هـ ق حینعلی میرزا، فرمان‌فرمای فارس، به لطایف الحیل، گوهر تاج بیگم، دختر میرزا منصور خان، را به عقد پسرش نجفقلی میرزای والی درآورد و بدین بهانه ایالت کهگیلویه را به نام پسر کرد و میرزا منصورخان را مباشر و وزیر وی قرار داد. پس از چند سال نجفقلی میرزا بنای ناسازگاری با پدر زن نهاده دست وی را از تمام کارها کوتاه کرد. میرزا منصور خان نیز رنجیده خاطر بهبهان را ترک کرده با عیال به شیراز رفته اقامت گزید. فرمان‌فرما نیز به جبران مافات، مالیات دیوانی بلوکِ چَرِه (گِرِه) از توابع شیراز را، جهت کمک به امرار معاش میرزا منصور خان بدو اختصاص داد.

اقامت میرزا منصور خان در شیراز دوام نیافت؛ چون به سبب اختلاف و کینه‌ای که بین فرزندان فرمان‌فرما حاکم بود، میرزای یاد شده به سال ۱۲۴۷هـ ق به دستور و پشتیبانی رضاقلی میرزای نایب‌الایاله، پسر دیگر فرمان‌فرما، با جمعی از الوار به بهبهان حمله برد و جنگ سختی بین نیروهای میرزا منصورخان و نجفقلی میرزا برادر رضا قلی در گرفت. که در این میان میرزا عبدالله خان فرزند میرزا منصور خان که در رشادت و دلاوری کم نظیر بود و به تعبیر فارسنامه زور رستم و نیروی اسفندیاری داشت، کشته می‌شود و سرانجام بهبهان به تصرف میرزا منصور در می‌آید و نجفقلی میرزا به شیراز می‌گریزد.

مجدداً به سال ۱۲۴۹هـ ق حکومت کهگیلویه رسماً به میرزا منصور خان واگذار شد. و او بر این منصب برقرار بود تا اینکه به سال ۱۲۵۵هـ ق در بهبهان در گذشت و پسرش، میرزا سلطان محمد خان دوم، به جای پدر به حکومت آن ناحیه رسید. فرزندان که از وی شناخته شده‌اند عبارتند از:

۱. میرزا علی خان. وی در زمانی که پدرش بر تمامی ایالت کهگیلویه حکومت داشت، کلانتری بهبهان را بر عهده داشته است و ظاهراً مهتر فرزندان اوست. وی نیای خاندان منصوری نژاد بهبهان است؛

۲. میرزا سلطان محمد خان دوم (جدّ خاندان منصوری)؛

۳. میرزا کمال‌الدین خان؛

۴. میرزا عبدالله خان (جدّ خاندان عبدالله زاده)؛

۵. میرزا زین‌العابدین خان (جدّ خاندان زینلی)؛

۶. گوهرتاج بیگم، همسر نجفقلی میرزای والی و عروس حسینعلی میرزای فرمان‌فرما.

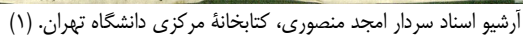
از وقایع زندگی میرزا منصور خان اینکه چون فتحعلیشاه قاجار به سبب برخی ناآرامی‌ها در ولایات فارس و خوزستان، مصلحت را در رفتن بدان منطقه دید و به سال ۱۲۴۵هـ رو بدان سو آورد، چون از شیراز عازم خوزستان و کهگیلویه گشت، میرزا منصور خان را که به سبب رنجش از نجفقلی میرزا مقیم شیراز بود، به سبب اشراف بر راه‌ها و منازل، به عنوان راهنمای موکب شاه، بدان سمت تعیین کردند و او در این سمت انجام وظیفه کرد. حسینعلی میرزای فرمانفرما به تاریخ ۱۲۴۵هـ نامه‌ای خطاب به میرزا منصورخان گسیل می‌دارد که طی آن ابراز می‌دارد که از آمدن شاه به بهبهان نگران نباشد که قصد شاه فقط برقراری نظم در صفحات کهگیلویه است. وی این نامه را به دست شکرالله خان بویراحمدی سپرده تا آن را به میرزا منصورخان برساند. این نامه به مهر فرمانفرما جزو آرشیو اسناد سردار امجد منصوری طباطبائی بود که اخیراً به اهتمام خاندان منصوری به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران اهدا گردید.

در تاریخ *دولقرنین* (خاوری شیرازی، ۱۳۸۰/۲: ۱۴۲) این داستان چنین گزارش شده است:

رایات ظفرآیات ... در عصر روز جمعه پانزدهم شهر شعبان المعظم (۱۲۴۵هـ) از دارالعم شیراز حرکت و منزل «چنار راه دار» دو فرسخی شهر، محل نزول موکب ظفرآیات گردید. میرزا منصور خان، حاکم سابق بهبهان را، که سیدی بزرگوار و چاکری خدمت گزار بود، مقرر گردید که به سبب اطلاع از کم و کیف منازل، همه جا قائد و دلیل موکب فیروزی دلایل باشد.

از آثار خیر میرزا منصور، تنقیه قنات کهن ازجان و احیای اراضی بایر آن حدود، به سال ۱۲۳۰هـ است که آن را منصوریته نامید. و تا سال ۱۲۳۴هـ اراضی وسیعی را به تدریج بدان افزود و وقف کرد که مجموعاً موقوفه پهناور منصوریته را تشکیل می‌دهد. فتحعلیشاه قاجار نیز موقوفه مزبور را به قید ابد از مالیات دیوانی معاف کرد و حکم آن را به تاریخ شهر رمضان ۱۲۳۵هـ صادر کرد. سند موقوفه مزبور به تفصیل در مجله وقف، میراث جاویدان طی مقاله‌ای (طباطبائی بهبهانی، ۱۳۷۷: ۴۶-۵۹) معرفی شده است.

از جمله سیاست‌های میرزا منصور خان اینکه چند تن از دختران خود را به عقد خوانین کهگیلویه درآورده بود و آنان را که گاه و بیگاه به بهبهان حمله می‌کرده بنای چپاول می‌نهادند به قید وصلت، آنان را به مصالحه و فرمانبرداری ناچار کرده بود (طباطبائی بهبهانی، ۱۳۹۱: ۹۱۶-۹۱۸).

اینک متن سند:

هو المالك بالاستحقاق

بسم الله الرحمن الرحيم.

الحمد لله الذي جرى بأمره القلم و علّم الإنسان ما لم يعلم و بحكمه و حكمته
أمور العالمين قد انتظم و صلى الله على سيدنا محمد سيد العرب و العجم و آله مفاتيح
الدّجى و مصابيح الظلم و سلم تسليم كثيراً أما بعد غرض از تحرير اين كلمات سعادت
آيات و باعث بر تسطير اين فقرات فرخنده بينات آنكه به تاريخى مبارك و ميمون و
اوانى بفوز و فيروزي مشحون، مطابق دوشنبه بيست و دويم شهر جمادى الاول
سنه ۱۲۳۳ حاضر شد عالي حضرت سيادت فطرت، حاج الحرمين الشريفين حاجي مير
سميعا ولد مرحوم مير مجتبى به اصالت خود و وكالت ورثه مرحوم مغزى اليه صغيراً
كبيراً اناثاً ذكوراً و عالي حضرت سيادت فطرت مير عبدالحميد ولد مرحوم آقا مير محمد
على به اصالت خود و وكالت ورثه مرحوم مشار اليه صغيراً كبيراً اناثاً ذكوراً و بيع صحيح
شرعى نمودند و فروختند تمامي و همگي شش دانگ زمين مشهور به زمين «باغ مير
شاه مير» محدود از طرف قبله متصل به ميدان خان و از سمت شمال به زمين «چهاب
مير شاه ميرى» و از جانب صبا چهار ذرع از كنار بزرگ گذشته و از جنوب متصل به
حصار قلعه واقعه بر در دروازه ميدان كه حسب الارث به ايشان انتقال يافته بود به مبلغ
سى تومان تبريزى رايج از قرار قروش هزار دينار به عاليجاه رفيع جاىگاه حشمت و
اجلال دستگاه فخامت و مناعت اكتناه، محدث و محدث انتباه، سلاله السادات العظام و
زبد الاكابر الكرام ميرزا منصور خان ولد مرحمت و غفران پناه فردوس برين آرامگاه، ميرزا
سلطان محمد خان حسنى الحسينى الطباطبايى نور الله مضجعه و بعد البيع صلح
نمودند بايعان به اصالت خود و وكالت دو ورثه، مجموع دعاوى كه در مبيع موصوف
داشتند خصوص دعوى غبن و لو كان فاحشاً با مشترى سابق الالقاب به مقدار ده من به
وزن بهبهان شلتوك و بعد البيع و صلح و قبض الثمن و اقباض المثلن صلح نمود عالي
حضرت مير عبدالحميد مذكور به اصالت خود و وكالت ورثه مرحوم والد خودش و آنكه
اراضى چهاب مشهور به «چهاب مير شاه مير» كه حسب الارث به ايشان رسيده بود به
موازى پنج هزار دينار تبريزى رايج به عاليجاه سابق الالقاب. و اراضى چهاب مزبوره
محدود است از قبله، متصل به ميدان خان و از شمال به شارع عام و از جنوب به اراضى
«جاي بستان مير شاه مير» و از صبا متصل به حمام كهنة خانى مبايعه صحيحه شرعيه
و مصالحه صريحه مليه عن الايجاب و القبول و مصالحتين الصحيحتين الشرعيتين
مشمولتين عن الايجاب و القبول و قبض الثمن و اقباض المثلن و ما صولج به چنانچه به

موجب این مبیعه و مصالحه، شش دانگۀ اراضی «جایستان میر شاه میر» و شش دانگۀ اراضی «چهاب میر شاه میر» ملکی از املاک و حقّی از حقوق عالی جاه سابق الذکر گردید و بالکلیه از یدِ تصرف و تملّک بايعان و صالحان اصالةً و وكالةً سمت انقطاع پذیرفته. فبناءً علی هذا هرگاه بعد الیوم احدی ارثاً أو وكالةً به خصوص آنها ادّعا نماید باطل است. الحمدلله اولاً و آخراً. چون در اوقات سابق که مرحوم میرزا سلطان محمد خان بنای عمارت خود را در زمین جای‌باغ میر شاه میر نمود و عمارت را تمام نمود، مشخص نبود که زمین مزبوره ملک که می‌باشد، لهذا در این اوقات که عالیجاه سلالة السادات العظام، میرزا منصور خان بنای عمارت جدید خود را در زمین جای «چهاب میر شاه میر» نمود بعد از تفحص و تجسس که صاحبان املاک مزبوره بر رأی ایشان مشخص و معین گردید، اراضی مزبور را از صاحبان آن که اسامی ایشان در متن قبالة مسطور است بیع نمود و خرید و صلح نمود. به جهت یادبود تحریر یافت.

۶. الشّهود (به همراه گواهان و سجلّات)

۱. ملّا محمد صادق ولد ملّا صالح (بدون مهر)
۲. و ملّا محمد امین (بدون مهر)
۳. و ملّا یوسف علی ولد ملّا اسماعیل (بدون مهر)
۴. اقرّا بما فيه قد صحّ ما زُبر فيه لدى محمد علی بن محمود جان (بدون مهر)
۵. اقرّا بما فيه لدى الجانی. سجع مهر: سلام علی ابراهیم، ۱۲۲۷
۶. الامر كما زُبر فيه لدى العبد الاقلّ، سجع مهر: عبده محمد جواد
۷. قد صحّ بما زُبر فيه متناً و هامشاً لدى الجانی. سجع مهر: عبده الراجی احمد.
۸. قد صحّ ما زُبر فيه لدى الجانی، سجع مهر: عبد علی بن علی نقی البحرانی ...؟
۹. اقرّا بما فيه لدى الجانی ابن محمد الموسوی زین العابدین (بدون مهر)
۱۰. اقرّا بما زُبر فيه لدى العبد ابن محمد صالح محمد امین الطباطبائی، سجع مهر: عبده محمد امین الحسنی الحسینی.
۱۱. اقرّا بما زُبر فيه لدى العبد ابن محمد رضا، محمد الطباطبائی، سجع مهر: ابن محمد رضا، محمد الطباطبائی.
۱۲. اقرّا بما زُبر فيه لدى الاقلّ ابن حسینعلی، محمد شفیع، سجع مهر: و من یتوکل علی الله فهو حسبه عبده محمد شفیع.
۱۳. اقرّا بما زُبر فيه لدى الاقلّ ابن محمد رضا، محمد الهاشمی، سجع مهر: یا محمد یا محمد.
۱۴. اقرّا بما فيه زُبر لدى، سجع مهر: عبده الراجی هاشم بن ...؟ الطباطبائی.
۱۵. اقرّا بما زُبر فيه لدى العبد ابن محمد صادق محمد جعفر الطباطبائی، سجع مهر: ابن محمد صادق جعفر الطباطبائی.

۱۶. اقرّا بما زُبِرَ فيه لدى العبد، ابن سليمان، محمد علي الطباطبائي، سجع مهر: محمد علي طباطبائي، ۱۱۸۱.
۱۷. اقرّا بما زُبِرَ فيه لدى الجاني، سجع مهر: عبده الراجي احمد.
۱۸. اقرا بما فيه لدى ابن عليرضا، سجع مهر: لا اله الا الله الملك الحق المبين، عبده عبد الرسول؟
۱۹. اقرّا بما زُبِرَ فيه لدى: ابن موسى، محمد طاهر الطباطبائي، سجع مهر: عبده محمد طاهر الطباطبائي.
۲۰. اقرّا بما زُبِرَ فيه لدى الجاني، سجع: ابن... الحسيني... (مهر مخدوش).
۲۱. اقرّ بما زُبِرَ فيه لدى العبد: ابن عبدالكريم البحراني، سجع مهر: المتوكل على الله عبده سليمان.
۲۲. اعترفا بما زُبِرَ فيه لدى الجاني ابن محمد جواد الموسوي، علي اشرف.
۲۳. الامرُ كما زُبِرَ فيه لدى، سجع مهر: محمد باقر (هامش مهر ناخوانا).
۲۴. اعترفا بالبيع الشرعيّ و الصلح المّلى و قبض الوجهين بعد إقرارهما بالتوكيل لدى، سجع مهر مرتب: أفوّض امرى الى الله ابراهيم الموسوي.
۲۵. اقرّا بما زُبِرَ فيه لدى الجاني، سجع مهر مرتب: افوّض امرى إلى الله... (مخدوش).
۲۶. الأمرُ كما زُبِرَ فيه لدى، سجع مهر بيضوي: حسين متي و انا من حسين.
۲۷. وقع البيع و الصلح من مدّعى الوكالة و (...) بالإقرار بقبض الوجهين، سجع مهر: لا اله الا الله الملك الحق المبين، عبده محمد كاظم.
۲۸. مضمون المسطور مقرون بالصحة والثواب (كذا) و كتبه الراجي، سجع مهر مرتب: محمد علي بن عبدالكريم الحسيني ۱۲۲۷.
۲۹. قد اعترف في متن الوكالة بما فيه لدى عبدالرضا الموسوي. سجع مهر مرتب: عبدالرضا بن هاشم الموسوي الحسيني.

۷. نتیجه

از مجموع مندرجات این سند روشن می‌شود که دارالحکومه بهبهان یکبار در اوایل سلطنت قاجاریه بدست میرزا سلطان محمدخان طباطبائي بهبهانی و دیگر بار بدست فرزندش میرزا منصور خان طباطبائي ساخته شده است. و دیگر اینکه زمین دارالحکومه مزبور تا پیش از تاریخ ۱۲۳۳هـ مجهول المالك بوده است و پس از تحقیق و تفحص روشن می‌شود که دو زمین مزبور، به نامهای (بر اساس مندرجات سند) «جای‌بستان میرشاه میر» و «چهاب میر شاه میر» نیز در تملک دو خانواده از سادات طباطبایی بهبهان بوده است، به نامهای خانواده میر محمدعلی و خانواده میر مجتبی؛ و میرزا

منصورخان زمین‌ها را از وارثان آن دو تن به مبلغ سی تومان تیریزی و ده من شلتوک معادل من بهبهان (۶۳ کیلو) خریداری کرده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. چون اسناد مزبور به تازگی به کتابخانه اهدا گردیده است، هنوز ساماندهی نشده فاقد شماره ردیف اند.

منابع

ابن طباطبای، ابراهیم بن ناصر (۱۳۷۷ هـ. ق). *منتقلة الطالبیة* (به تصحیح محمدمهدی حسن الخراسان). نجف: الجیدریه. خاوری، فضل‌الله بن عبد‌النبی (۱۳۸۰ هـ. ش). *تاریخ ذوالقرنین* (به تصحیح ناصر افشارفر). تهران: کتابخانه مجلس. دیوان‌بیگی شیرازی، سید احمد (۱۳۶۶ هـ. ش). *حدیقه الشعرا* (به تصحیح عبدالحسین نوائی). تهران: زرین. طباطبائی بهبهانی (منصور)، سید محمد (۱۳۹۱ هـ. ش). *کارنامه بهبهان*. تهران: انتشارات امید مجد. _____ (۱۳۷۷ هـ. ش). «موقوفه منصوریه بهبهان». *مجله وقف، میراث جاویدان*. س ۶، ش ۱، صص ۴۶-۵۹.

عبدولی، احمد بن محمد (۱۳۷۹ هـ. ش). *التذکره فی الأنساب المطهره* (به تصحیح مهدی رجائی). قم: کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.

فسایی، حسن (۱۳۶۷ هـ. ش). *فارسانه ناصری* (مصحح: منصور رستگار فسایی). تهران: امیرکبیر. گرمودی، عبدالفتاح بن نجفعلی (۱۳۷۰ هـ. ش). *سفرنامه ممسنی* (به تصحیح: فتح‌الدین فتاحی). تهران: انتشارات مستوفی.

مدنی، ضامن بن شدم (۱۳۷۸ هـ. ش). *تحفه الأزهار و زلال الأنهار* (به تصحیح کامل سلمان الجبوری). تهران: میراث مکتوب.

Ibn Ṭabāṭabā, Ibrāhīm ibn Nāṣir (1377A.H). *Al-Muntaqilah al-Tālibiyyah*, edited by Muḥammad Mahdī Ḥasan al-Khurasān. Najaf: al-Ḥaydarīyah. [In Arabic].

Khāwārī, Faḍl Allāh ibn ‘Abd al-Nabī (1380 A.H.S.). *Tārīkh Dhū al-Qarnayn*, edited by Nāṣir Afshārfar. Tehran: Majles Librar. [In Persian].

Dīvān-begī Shīrāzī, Sayyid Aḥmad (1366 A.H.S.). *Ḥadīqat al-Shu‘arā*, edited by ‘Abd al-Ḥusayn Navā’ī. Tehran: Zarrīn Publications. [In Persian].

Ṭabāṭabā’ī Behbahānī (Manṣūr), Sayyid Muḥammad (1391 A.H.S.). *Kārnāmah-ye Behbahān*. Tehran: Omīd-e Majd Publications. [In Persian].

“_____” (1377 A.H.S.). “Mawqūfah-ye Manṣūrīyah-e Behbahān.” *Vaqf, Mīrāth-e Jāvidān*, vol. 6, no. 1, pp. 46–59. [In Persian].

‘Ubaydlī, Aḥmad ibn Muḥammad (1379 A.H.S). *Al-Tadhkirah fī al-Ansāb al-Muṭahharah*, edited by Mahdī Rajā’ī. Qom: Āyat Allāh Mar‘ashī Najafī Library. [In Arabic].

Fasā’ī, Ḥasan (1367 A.H.S.). *Fārsnāmeh-ye Nāṣerī*, edited by Manṣūr Rustgār Fasā’ī. Tehran: Amīr Kabīr. [In Persian].

Garmarūdī, ‘Abd al-Fattāḥ ibn Najaf‘alī (1370 A.H.S.). *Safarnāmeh-ye Mamasanī*, edited by Fath al-Dīn Fattāḥī. Tehran: Mostowfī Publications. [In Persian].

Madānī, Zāmin ibn Shadqam (1378 A.H.S.). *Tuḥfat al-Azhār wa Zulāl al-Anhār*, edited by Kāmil Salmān al-Jubūrī. Tehran: Mīrāth-e Maktūb. [In Arabic].